

HOOFDSTUK 5: CULTUUR

1. Cultuur: betekenis en relevantie

Cultuur

- Gedachten en gevoelens, de wensen en angsten van mensen, maar ook de manieren waarop kinderen worden behandeld, en de gewoonten op het gebied van tussenmenselijke omgang, voeding, kleding, voortplanting, zwangerschapsbeleving, wijze van baring, feestvieren en rouwen.
- Betekenis die mensen aan hun omgeving geven en tot sociaal erfgoed maken
- Zodra mensen duurzaam met elkaar samenleven en samenwerken, kristalliseren zich bepaalde opvattingen, gewoonten en overtuigingen die vervolgens via internalisatie en/of sociale controle het gedrag beïnvloedt en reguleert.

Cultuur met een grote C

- Schone kunsten (schilderijen, symfonieën, gedichten...)
- Deelverzameling van cultuur

Sociaal erfgoed

Elke generatie geeft aan de volgende generatie het culturele stamien door dat zij zelf heeft geleerd van de voorouders en dit gesupplementeerd en gemodificeerd in functie van de eigen situatie en behoeften.

De mens is een tekort-wezen

Dankzij de cultuur wordt dit tekort vlug opgevuld (door leermogelijkheden). De cultuur geeft de mogelijkheid aan mensen door te geven wat doorheen de tijd aan kennis en kunde is opgebouwd (materieel en abstract).

Cultuur preciseert het algemene doen en laten, de algemene levensstijl en het markeert scheidslijnen waarbinnen sociale interactie plaats dient te grijpen.

Cultuur is niet aangeboren, maar gebeurt via sociale leerprocessen

Cultuur als een 'tweede natuur': gedragingen worden als natuurlijk ervaren, maar culturele determinanten spelen hierbij ook een rol. Alles verschilt van milieu tot milieu (seksuele omgang, gastvrijheid, pijn en ziektesymptomen, emoties...).

Materiële en immateriële cultuur

Materieel

- Het geheel van materiële producten van de menselijke activiteit (huizen, televisie, kledij...)
- De fysieke veruitwendiging van de interactie tussen mensen

Immaterieel

- De opvattingen die door meerdere personen gedeeld worden en die als functie de specificatie en verduurzaming van het sociaal gedrag hebben
- Hier ligt de nadruk op voor sociologen

Durkheim

Een mens wordt geboren in een wereld met een bepaalde sociale ordening en een bepaalde cultuur.

(a) Extériorité: de cultuur is uitwendig of extern

(b) Contrainte: oefent een relatief forse dwang uit op actoren om zich te conformeren aan cultuurelementen

Internalisatie

De waarden en normen worden door de mens geabsorbeerd en worden door opvoeding en socialisatie als het ware een deel van de persoon zelf.

2. Cultuurelementen: waarden, normen en instituties

Waarden

- Abstracte, collectieve voorstellingen
- Impliciete of expliciete opvattingen over het wenselijke
- Breed: algemeenheden (zonder precisie over concrete situaties)

Voorbeelden: trouw, moed, nut, schoonheid, rechtvaardigheid, eerlijkheid...

Variatie van waarden (SUMMER)

Folkways

Minder belangrijke normen die van de concrete situatie afhangen

Voorbeeld: iemand niet groeten lukt geen scherpe reactie uit

Mores

Belangrijke geachte normen (geboden, verboden) die betrekking hebben op zaken die het functioneren en voortbestaan van de samenleving onmiddellijk raken en in de wet vastgelegd zijn.

Normen

Min of meer bindende verwachtingen inzake het handelen of niet-handelen door de leden van een samenleving of groepering. Ze geven aan wat men behoort te doen in een gegeven, concrete situatie (= specificeren van waarden).

Voorbeeld: rechts rijden en niet dronken rijden (verkeersveiligheid), niet te veel of te weinig eten, slapen, niet roken, niet teveel drinken (gezondheid)...

Sancties (HOMANS)

Bij overtreding van normen: negatieve sanctie (straf)

Bij extra goede navolging van normen: positieve sanctie (beloning)

Institutionalisering

- Min of meer gestandaardiseerde gedragsvormen
- Een vast, collectief bepaald gedragspatroon
- Een geijkte procedure volgens dewelke men bepaalde dingen in een samenleving of groepering pleegt te doen, omdat het nu eenmaal zo en niet anders behoort te worden gedaan.

Instituties

- Het geheel van regelingen op een bepaald terrein
- Ze maken het mogelijk gedrag te voorspellen, brengen regelmaat in ons handelen en voorkomen wanorde

Voorbeeld: gemotoriseerd verkeer (ordenende functie van regels), gezin, onderwijs, gezondheidszorg, politiek... Elk van deze terreinen heeft bindende regels van hoe men zich hoort te gedragen.

3. Culturele verscheidenheid

Culturele variatie

De oplossingen die verschillende culturen geven aan hun basisproblemen zijn gevarieerd en eindeloos. Niet enkel voor de basisbehoeften bestaan er grote interculturele verschillen, maar ook voor georganiseerde sociale activiteiten (vrijage, gezinsorganisatie, religie, politiek...).

Bepaalde tijdruimtelijke context

We hebben weinig contact met andere culturen en beoordelen deze aan de hand van onze maatstaven.

Ethocentrisme:

Andere culturen als minderwaardig beschouwen

Cultuurrelativisme:

Er zijn geen universele standaarden die toelaten om culturen als goed of slecht te beoordelen. Een cultuur(element) moet binnen zijn eigen context bekeken worden en alle opvattingen of gebruiken hebben in de gegeven sociaal-culturele ruimte wel zin.

Vergelijking van culturen brengt wijsheid (LINTON)

Amerikanen zijn zich nauwelijks bewust van alles wat zij ooit uit andere samenlevingen hebben overgenomen

Discussie over herkomst van cultuur

- (a) Door toeval
- (b) Door materiële omstandigheden (Marx en Engels)
Materiële situatie is determinerend voor opvattingen van bevolking

Hoezeer zijn de opvattingen van mensen aan hun sociaal-economische omstandigheden geboden?

- (a) De beroepssituatie van de hogere laag vereist vaker dat men zelfstandige beslissingen neemt
Waarden die verband houden met zelfstandigheid en individuele ontplooiing
- (b) De beroepssituatie van de lagere laag vereist vaker dat men order opvolgt
Waarden die verband houden met gehoorzaamheid en uiterlijk gezag

Factoren die een rol spelen bij het tot-stand-komen van culturele variatie

- (1) De omgeving
- (2) De aard van beschikbare materialen
- (3) De mate van contact met andere culturen (diffusie van cultuurelementen)

Idealisme en materialisme

Idealisme

Sociale werkelijkheid schuilt in de hoofden der mensen en bestaat uit de ideeën en opvattingen van mensen en groepen

Materialisme

Ideeën en opvattingen zijn slechts weerspiegelingen of producten van de materiële omstandigheden waarin mensen leven (= bezits- en machtsverhoudingen, arbeids- en leefsituatie).

Experiment van Mereï

Kinderen werden in spelgroepjes gezet en ontwikkelden per groepje eigen gewoonten:

- (1) Spelregels
- (2) Rituelen
- (3) Volgorde van spelletjes
- (4) Groepstaaltje

Deze groepscultuur kan niet veranderd worden door een buitenstaander.

Als cultuur eenmaal ontstaan is, dan behoren de leden van een groepering of samenleving zich ook volgens die cultuur te gedragen en moeten nieuwe leden beginnen zich naar die cultuur te voegen, willen zijn als lid worden aanvaard.

Hypothese

- (1) Cultuur ontstaat spontaan uit duurzame interactie
- (2) Cultuur heeft een normatief karakter: cultureel relativisme (iedere spelgroep brengt haar eigen cultuur voort)

4. Cultuurpatroon

Cultuurpatroon

Cultuur is een netwerk van onderling aan elkaar gekoppelde elementen. Hierdoor is een sprake van een cultuurpatroon, een combinatie van cultuurelementen die samen een min of meer geïntegreerd geheel vormen.

Precies omwille van deze integratie is het moeilijk om één element te veranderen, zonder tegelijk andere elementen te veranderen.

Wanverhouding tussen verschillende cultuurelementen

De officiële moraal en het feitelijke gedrag van mensen kan vaak vrij ver uit elkaar liggen (bv. kerkelijk leergezag vs. anticonceptie).

Cultural Leg (OGBURN)

Het zich niet in hetzelfde tempo ontwikkelen van cultuurelementen waardoor sociale spanningen ontstaan. Geestelijke cultuur blijft vaak achterop ten opzichte van de materiële cultuur

Voorbeelden

- Autoverkeer
- Politieke en sociale armslag en regelgeving ↔ macht van mens over natuur
- Marxistische stelling: culturele bovenbouw ↔ ontplooiing van productieverhoudingen

5. Subculturen

Subcultuur

Landstreken, sociale milieus en generaties hebben eigen cultuurpatronen die tot op zekere hoogte van elkaar verschillen, maar ook gemeenschappelijke kenmerken hebben.

Het bestaat uit elementen van de dominante cultuur, maar heeft ook een aantal typische of typerende kenmerken, die de betrokken subcultuur op een aantal punten van de dominante cultuur onderscheidt. Hierdoor krijgt hij identiteit.

Linton

Universals: alle leden van de samenleving delen deze elementen

Specialties: alle leden van een bepaalde groepering binnen de samenleving delen deze elementen

Alternatives: deze elementen staan ter vrije keuze van iedereen

Etnische subculturen

Behouden hun eigen culturele eigenheid en nemen een en ander over

6. Cultuuroverdracht

Cultuuroverdracht

- Socialisatie speelt een fundamentele rol: het aanleren van rollen (verwachtingen die aan een bepaalde positie verbonden zijn)
- Wanneer culturele elementen worden overgedragen van de ene groepering, sociale rang of generatie op de andere.
- Niet altijd rimpelloos: het eindproduct kan anders zijn dan verwacht
- Selectief: de machtsverhouding tussen partijen speelt een rol (hoe groter de macht, hoe diepgaander de invloed)

Enculturatie

Het overdragen van opvattingen in een samenleving aan personen die in de samenleving geboren zijn

Acculturatie

Het aanleren van een andere cultuur dan die van de eigen samenleving

Internalisatie

Verinnerlijking van de cultuur: een zodanige integratie van de cultuur in de persoonlijkheid, dat deze zich ook zonder externe dwang van de omgeving houdt aan overgedragen waarden en normen.

Tussen grotere sociale gehelen

(1) In de tijd

- = de oudere generatie geeft cultuur langs sociale erfenis door aan de jongere
- = het conserveren van de bestaande cultuur
- = traditie is belangrijk

(2) In de geografische ruimte

- = cultuurelementen doorgegeven van land tot land (kolonialisme)
- = cultuurelementen doorgegeven van stad naar platteland (verstedelijking)

(3) In de sociale ruimte

- = cultuurelementen worden doorgegeven van sociale rang naar de andere

Omgekeerd snobisme

Sommige cultuurelementen worden na verloop van tijd niet meer geaccepteerd

7. De moeilijke interpretatie van cultuur

Discussie over het moederschap in vroegere dagen

Emotionele bevrozing was een middel tot emotionele overleving. Zo bekeken is moederliefde niet ingebakken in de vrouwelijke natuur, maar plooit zij zich naar de sociale context.

Kindvijandigheid

1. Kinderen overdragen aan voedster of min
2. Kinderen wikkelen in klemmende pakken
3. Kinderen te vondeling leggen
4. Verdoezelde vormen van kindermoord
5. Emotionele koelheid bij begrafenissen

Voedsters of min (1)

Vrouw die zelf moeder was (geweest) en tegen betaling het kind zoogde

Recommanderesses

Boodschapsters die als tussenpersoon fungeerden (een opgepikt kind verder verkopen aan een voedster)

Klemmende pakken (2)

Direct na de geboorte werd het kind van kop tot teen in klemmende pakken gewikkeld. Dit zorgde voor jeuk, irritatie en ziekten.

Te vondeling leggen (3)

Geïnstitutioniseerd en verloop volgens sociaal aanvaarde regels. Sommige moeders konden onmogelijk voor hun kinderen zorgen.

Kindermoord (4)

Er stierven zoveel kinderen omdat hun moeder nauwelijks belangstelling voor hen had (SHORTER EN BADINTER, TRUMBACH)

Verschillen in interpretatie

De socioloog

- Achter deze mooie woorden, mag men de methodologische problemen niet blindelings weg borstelen.
- Het gedrag van wetenschappers is ook menselijk gedrag

De bronnen

- Normatieve geschriften
Op korte tijd veel veranderen
- Geschriften uit het dagdagelijks leven (egodocumenten)
Meer continuïteit
- Andere bronnen brengen andere elementen naar voren omdat ze met een andere bedoeling en in een andere context geschreven zijn
- Sociale normen veranderen gemakkelijker dan menselijke gevoelens: er moet onderscheid gemaakt worden tussen individuele en maatschappelijke emotie

ENKELE KENMERKEN VAN CULTUUR OP EEN RIJTJE

- (a) Cultuur verwijst naar de **way of life** van de leden van een gemeenschap. Alleen de menselijke soort steunt op cultuur voor haar overleving.
- (b) **Taal** is het symbolisch systeem waardoor de ene generatie cultuur doorgeeft aan de andere
- (c) Waarden zijn culturele gedefinieerde standaarden over wat menselijk is. Normen sturen het menselijk gedrag concreet.
Mores: zeer belangrijke normen
Folkways: meer ruimte voor individuele interpretatie
- (d) Culturele verandering kan zowel verlopen via **innovatie** als via **diffusie**
- (e) **Cultural lag:** als onderdelen van een cultureel systeem met ongelijke snelheid ontwikkelen
- (f) Omdat we de standaarden van een cultuur leren, zijn we geneigd andere culturen **ethnocentrisch** te evalueren. Een alternatief is **cultureel relativisme:** het beoordelen van een cultuur met haar eigen standaarden
- (g) Het **structureel-functionalisme** ziet de cultuur als een relatief stabiel systeem gebaseerd op centrale waarden. Culturele kenmerken dienen om het systeem in evenwicht te houden. Het **sociaal-conflict-model** ziet cultuur als een dynamische arena van ongelijkheid en conflict
- (h) **Cultuurconflict:** politiek discours (cultuuroorlog) of onenigheid over de algemene richting van de lopende culturele verandering

CULTUUR: ENKELE BELANGRIJKE CONCEPTEN

- Zeer breed concept: sociaal erfgoed
- Antero-posterior-gradiënt
- Mens als 'te-kort'-wezen
- Nature vs. nurture
- Materiële vs. immateriële cultuur
- Onderdelen: waarden, normen, overtuigingen, instituties
- Dominante en secundaire waarden
- Mores en folkways
- Culturele verscheidenheid
Ethnocentrisme vs. cultureel relativisme
Voorbeeld: Müller-Lyer-effect
Oorzaken:
 - (1) Omgeving
 - (2) Materialen
 - (3) Contact met andere culturen
- Cultuurpatroon
- Cultural lag
- Cultuuroverdracht
Enculturatie vs. acculturatie
Overdracht in:
 - (1) Tijd
 - (2) Geografische ruimte
 - (3) Sociale ruimte